

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Bakalářská práce

Karolína Bijani

**První pilotky v kontextu modernizačních reforem 20.-40. let 20. st.
v Turecku a Íránu**

First female pilots in the context of modernization reforms between 1920s-1940s
in Turkey and Iran

Praha 2022

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jakub Koláček

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu své práce Mgr. Jakobovi Koláčkovi za jeho svědomitou pomoc s uchopením tématu a poskytování konstruktivních komentářů a cenných rad při zpracování práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 28. července 2022

.....

Karolína Bijani

Klíčová slova:

Írán, Turecko, reformy, pilotky, emancipace žen, modernizace, rozvoj letectví

Key words:

Iran, Turkey, reforms, female pilots, emancipation of women, modernization, aviation development

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá prvními ženami pilotkami v Turecku a Íránu na počátku 20.st. V daném období docházelo po nástupu Rezy Pahlaví a Atatürka k plošným politickým a společenským reformám, jednou z nich byla také snaha o emancipaci žen. Paralelně s proměnami společnosti probíhala ze strany státu snaha o modernizaci na poli technické vybavenosti, která se projevila rozvojem letectví. Tyto dva fenomény se postupem času spojily a ženám byla dána možnost absolvovat pilotní výcvik společně s muži. V práci autorka čerpá jak ze sekundární literatury, tak z pramenů v perštině a turečtině, jejichž autoři se s danými pilotkami setkali buď přímo osobně nebo s osobami jim blízkými. V práci je vedle sebe pokládán případ Turecka a Íránu a vedle společných, resp., odlišných, znaků, se autorka snaží identifikovat dobové vlivy, které ženám pomohly prosadit se v čistě mužském oboru.

Abstract

The bachelor's thesis deals with the first female pilots in Turkey and Iran at the beginning of the 20th century. In the given period, after the accession of Reza Pahlavi and Atatürk, widespread political and social reforms took place, one of which was the effort to emancipate women. In parallel with the changes in society, the state attempted to modernize the technical equipment, which manifested itself in the development of aviation. These two phenomena merged over time and women were given the opportunity to complete pilot training together with men. In her thesis, the author draws on secondary literature as well as sources in Persian and Turkish, the authors of which met with the female pilots either directly in person or with people close to them. In the thesis, the cases of Turkey and Iran are placed side by side, and in addition to common or different characteristics, the author tries to identify the period influences that helped women to establish themselves in a purely male field.

1. Úvod.....	8
1.1. Modernizace, westernizace a emancipace	10
2. Počátky letectví v Turecku a Íránu	12
2.1. Prvopočátky letectví na území Persie a Osmanské Říše	13
2.2. Vývoj a institucionalizace letectví do konce 40. let 20.st.....	15
3. Emancipační politiky	18
3.1. Genderové reformy v Turecku a Íránu	18
3.1.1. Vzdělávání	21
3.1.2. Westernizace oděvů	23
3.1.3. Změny v oblasti rodinného práva.....	24
3.2. Spolky mířící na emancipaci žen.....	26
3.2.1. Spolky v Íránu.....	27
3.2.2. Spolky v Turecku	28
4. Ženy v rámci leteckého výcviku	31
4.1. Rodinné zázemí a sociální postavení žen hlásících se k výcviku.....	32
4.2. Ženy v rámci pilotního výcviku.....	34
4.3. Ženy v letectví z dlouhodobé perspektivy	39
5. Závěr	41
6. Zdroje.....	43
6.1. Literatura	43
6.2. Internetové zdroje.....	45

1. Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma pilotek v kontextu modernizačních reforem implementovaných na počátku dvacátého století, konkrétně mezi lety 1920-1940. Tímto směrem jsem se vydala ze zájmu o íránskou a tureckou historii a především o roli, kterou v klíčových obdobích sehrály ženy daných států.

V blízkovýchodním prostředí byla ženám udělena určitá role ve společnosti, ze které bylo, a dodnes je, těžké se vymanit. O to obdivuhodnější je fakt, že ženy byly schopné prosadit se v primárně mužském odvětví jako je letectví již v první polovině minulého století. Ačkoli se jedná o významný krok pro společnost směrem k emancipaci žen, odborná literatura se danou tematikou příliš nezabývá. Má práce tedy má za cíl primárně přispět k diskusi na toto téma a upozornit na jeho důležitost. Kombinace informací z odborných textů a z pramenů tureckých a íránských, tak může přinést nové skutečnosti a nový náhled na danou problematiku.

Z pramenů je pro tuto práci zásadní dílo Abbáse Atrvaše, předního íránského odborníka na dějiny letectví, a životopis Sabihy Gökçen zahrnující nejen její osobní příběh, ale také nástin vývoje letectví v Turecku obecně. Pro společensko-historický kontext v Íránu jsem zvolila jako zdroj *A History of Modern Iran* od jednoho z nejvýznamnějších historiků současnosti, Ervanda Abrahamiana. Cenné informace poskytuje také dílo *Sexual Politics in Modern Iran* od Janet Afary nebo orální historie, kterou cituje Camron Michael Amin ve svém díle *The Making of the Modern Iranian Woman*. Z odborníků zabývajících se Tureckem jsem jako zdroj zvolila předního holandského turkologa Erika J. Zürchera, jehož díla jsou považována za spolehlivý zdroj, nebo například Zeynep Kezer z Newcastle University a její dílo *Building Modern Turkey: State, Space, And Ideology In The Early Republic*.

Události počátku dvacátého století v Turecku a Íránu ovlivnily nejen státní aparát jako takový, ale především tamní společnost a do jisté míry i její fungování. Jedná se o období přerodu státu a hodnot, které nová vláda prosazovala reformami. Jak Mustafa Kemal Atatürk, tak Rezá Šáh Pahlaví si dali za cíl stát centralizovat, modernizovat, a do určité míry se přiblížit západním společnostem. V rámci těchto snah začal stát zasahovat do životů lidí nejen ve veřejném prostoru, ale také v soukromí. Ačkoli se obě země postupem času různě transformovaly a s nimi i jejich hodnoty, období počátku dvacátého století je pro budoucí vývoj klíčové.

V práci se zabývám ženami na pozici pilotek zasazenými do kontextu událostí a vlivů daného období, neboť věřím, že jejich postavení není izolovaným jevem, ale jedná se o výsledek

určitého procesu a vlivů působících ve společnosti. Írán i Turecko mají v tomto směru mnoho odlišností, avšak v lecčem jsou si více než podobné. Budu tedy vedle sebe stavět tyto dva případy a snažit se dané podobné či odlišné znaky pomocí komparace identifikovat. Nosný prvek pak tvoří kontext, který je pro identifikaci zvolených znaků klíčový.

V úvodní kapitole se zaměřím na jednu z klíčových, avšak často opomíjených, oblastí modernizace – letectví, jeho stručný vývoj a institucionalizaci od vzniku nových režimů až po reformní období. Následovat bude sekce věnovaná modernizačním reformám mířeným na společnost samotnou, a především na ženy a jejich postavení. Ke konci práce se po seznámení s danými problematikami zaměřím na konkrétní ženy v rámci leteckého výcviku jako takového a jejich osobní příběhy.

Cílem práce tedy bude náhled na problematiku emancipace, přičemž hlavní roli zde bude hrát dobový kontext a změny, které ženám napomohly dostat se do profese do té doby ovládané striktně muži. Ačkoli se práce zabývá obdobím před skoro sto lety, daná problematika je stále aktuální v době vzniku této práce, neboť pilotní kabina je i dnes do určité míry považována za mužské „teritorium“ a vidět zde dominovat ženu může být pro většinu společnosti překvapivý moment, obzvláště pak v patriarchálních státech Blízkého východu.

Hlavní pokládaná výzkumná otázka v mé práci tedy je: Jaké společenské jevy a inspirační vlivy umožnily ženám, aby se v modernizujícím se Turecku a Íránu cvičily na pozici pilotek? K zodpovězení této otázky dospěji právě seznámením s dobovou společenskou situací a vládními modernizačními snahami, které v dané době byly aplikovány.

1.1. Modernizace, westernizace a emancipace

Pro následující práci jsou klíčové dva pojmy: modernizace a emancipace. Samy o sobě však nemusí mít vždy jednoznačný význam a je možné na ně nahlížet z mnoha odlišných úhlů. Pokládám tedy za důležité zde na začátku dané pojmy představit a uvést jejich pojetí v následující práci.

Evropa, a potažmo také Spojené Státy, mají odjakživa tendenci považovat se za střed světa, což se také výrazně projevuje ve vnímání a označování regionů. Jako příklad lze uvést samotný Blízký východ. Přestože je tento pojem celosvětově rozšířený, ona označovaná oblast je východně v blízkosti Evropy, ale z pohledu řekněme Austrálie již toto označení nedává příliš smysl. Je tedy třeba říci, že pojem modernizace neznamena nutně westernizace, (přestože tyto pojmy jsou často zaměňovány) neboť evropské vzorce modernity nejsou jediné autentické.¹

Ačkoli globalizace přinesla do oblastí Íránu a Turecka určité vlivy, neznamena to, že se jednalo automaticky o modernitu a vše místní by bylo zastaralé. Evropa nemá „monopol“ na modernitu, to, co posunulo evropskou společnost vpřed a pomohlo jí vyrovnat se s dobovými existenčními otázkami tak nemusí nutně fungovat v ostatních regionech a společnostech. Ve své práci tedy pojem modernizace definuji jako kulturní a společenskou přeměnu v reakci na dobové události a sílící zahraniční vlivy. Jako příklad rozdílu mezi westernizací a modernizací bych uvedla následující: uzákonění západního způsobu odívání² považuji za westernizaci, neboť tímto krokem se vláda snažila radikálně připodobnit západu a odstříhnout se od vlastních tradic. Na druhou stranu změny, které nastaly v důsledku centralizace obou zemí vidím jako modernizaci a snahu posun k efektivnějšímu způsobu organizace státu.

S těmito dvěma pojmy je úzce spjat také koncept emancipace, který už však lze definovat o něco lépe a konkrétněji. V práci pojem používám převážně v souvislosti s reformami mířenými na ženy, tedy snahami, alespoň formálními, o začlenění žen do veřejného života a do oblastí dominovaných muži. Pro ženy klíčové změny se zde odehrávají v oblasti rodinného práva, na pracovišti, ale také dochází k posouvání hranic mezi prostorem veřejným a soukromým. Pojem

---

¹S. N. Eisenstadt, „Multiple Modernities,” *Daedalus* 129, no. 1 (2000): 2-3.

²Touraj Atabaki and Erik J. Zürcher, *Men of Order: Authoritarian Modernization Under Atatürk and Reza Shah*. (London: I.B.Tauris, 2004), 34.

emancipace zde tedy nepokrývá pouze význam ve vztahu k právu, ale také postavení žen ve společnosti a jejich vnímání ostatními členy komunity.

O pojmech lze samozřejmě diskutovat v mnohem větším rozsahu, avšak pro tuto práci by mělo být dostačující jejich definování v daném kulturním kontextu.

2. Počátky letectví v Turecku a Íránu

Postupem dějin a technologií kupředu se člověku podařilo posunout hranice nemožného o kus dál a po dobytí pevnin a vod se postupně začal zajímat také o oblohu. Pokoření zemské přitažlivosti však nepřišlo ze dne na den, ale vedla k němu dlouhá cesta od pouhých snů a fantazií až po první úspěšný let. Aviatika bývá často považována za obor rozvinutý a dominovaný primárně Evropou, především díky množství materiálů, které byly na toto téma v evropských jazycích sepsány. Ačkoli Evropa měla dostatek prostředků a vhodné podmínky na inovaci letectví již od začátku, touha létat byla a je stejná pro lidstvo jako celek bez ohledu na územní příslušnost.³

V řecké mytologii je za vůbec prvního létajícího člověka považován legendární Ikarus, který se se svým otcem pokusil za pomoci křídel vyrobených z vosku a peří uprchnout z ostrova Kréta.⁴ Blízký východ a konkrétně mnou vybraná oblast dnešního Íránu a Turecka je v tomto směru také poměrně plodná a prvopočátky létání jsou opředeny mýtickými příběhy i zde. Pravděpodobně nejslavnější „létající lidé“ se objevují již ve Firdausiho *Šáhnáme*. Konkrétním příkladem může být legendární král *Džamšíd*, který dle legendy létal na svém krásném trůně za pomoci démonů.⁵ Obdobně vypovídá také legenda o *Kaj Kávusovi*, kterému se opět díky vlastní vynalézavosti podařilo za pomoci létajícího trůnu odletět z Íránu až do daleké Číny.⁶ Odkazů na létání v díle nalezneme větší množství, avšak o jejich skutečné existenci lze vzhledem k povaze díla silně pochybovat.⁷ Obzvláště části popisující let častěji připomínají pohádky spíše než uvěřitelnou skutečnost. Podobné legendy bychom jistě našli i v turkických literárních památkách, avšak jedním z nejslavnějších svědectví je pravděpodobně let člověka popsáný v

---

³ Gary Leiser, "Birdmen of the Middle East: Early Attempts at Human Flight," *Aerospace Historian* 35, no. 3 (1988): 173.

⁴ Abbás Atrvaš, *Tárichče-je havápejmáji-je bázargání dar irán az ágház tá emrúz* (Tehrán: Roušangarán va motále'át-e zanán 2007), 20.

⁵ Hamid Dabashi, *The Shahnameh: The Persian Epic as World Literature* (New York: Columbia University Press, 2019), 119-120.

⁶ Atrvaš, *Tárichče-je havápejmáji-je bázargání dar irán az ágház tá emrúz*, 44-45.

⁷ *Šáhnáme* nepopisuje pouze historické události, ale jeho značná část se skládá z prvků mýtických, nelze ho tedy považovat za plnohodnotný historický pramen. (Mahmoud, Omid-salar and Touraj Daryae. 2010. "ŠĀH-NĀMA nn. The Šāh-nāma as a historical source." *Encyclopædia Iranica*, online edition. Accessed 10. 3. 2022. <https://www.iranicaonline.org/articles/aviation-history>.)

Seyahatname od osmanského cestovatele Evliya Çelebi. Ten ve svém díle tvrdí, že muž jménem *Hezarfen Ahmed Çelebi* přeletěl Bosporus za pomoci křídel.⁸ Ačkoli i vyprávění Çelebiho je mnohdy přikrášleno fantazií, je zřejmé, že myšlenka létání se mohla rozvíjet již v 17. století.

Sen se stává realitou nedlouho poté, neboť první horkovzdušné balóny začínají dobývat oblohu nad Tureckem (resp. Osmanskou říší) a Íránem (resp. Persií) již v 19. století. Od představ a jednotlivců nasazujících si provizorní křídla se tak člověk dostal až k novodobým letům do vesmíru. Nejedná se však o izolované odvětví, neboť i na letectví měla vliv spousta vnitřních a vnějších faktorů, jako byla společenská či politická situace. Jaké společné/odlišné rysy měl rozvoj letectví konkrétně v Íránu a Turecku počátkem 20. století? Jakým způsobem se v tomto odvětví projevovala modernita a snaha o připodobnění se právě onomu Západu a jeho pokroku?

2.1. Prvopočátky letectví na území Persie a Osmanské Říše

Jak bylo nastíněno v úvodu kapitoly, dobývání oblohy se neudálo ze dne na den. Právě naopak, jednalo se o řetězec kroků, které ne vždy byly úspěšné, ale i přes veškeré neúspěchy dokázal člověk své místo mezi mraky nalézt. Ačkoli největší a zároveň nejrychlejší rozvoj zažilo letectví v Osmanské říši a Íránu právě na počátku 20. století, první lety byly uskutečněny již dávno před nástupem reformátorů. Nejednalo se však o letouny, ale o horkovzdušné balóny. Historie zná dlouhý seznam „prvních“, kteří se zasloužili o pomyslné dláždění cesty letectví, avšak rozhodla jsem se z této skupiny vybrat pouze pár, pro tuto práci relevantních, případů.

Vůbec první balón dokázali vznést bratři Joseph a Etienne Montgolfierové z Francie již v 18. století.⁹ V případě Íránu bylo třeba na první létající balóny počkat až do roku 1877, kdy za vlády Náseroddína Šáha pocházejícího z Kádžárovské dynastie ve stejný den vzlétly na oblohu nad Teheránem a Tabrízem rovnou dva.¹⁰ Jak uvádí Táríchí, na tomto úspěchu se do velké míry podílel tzv. *Dárolfumún*. V rámci této události dle dostupných zdrojů sehrála tato instituce poměrně důležitou roli, neboť napomohla vyrobit vodík, díky kterému se balóny následně

---

⁸ Leiser, “Birdmen of the Middle East,” 177-8.

⁹ Atrvaš, *Táríchče-je havápejmáji-je bázargání dar irán az ágház tá emrúz*, 21.

¹⁰ Michael Axworthy a Zuzana Kříhová, *Dějiny Íránu: říše ducha - od Zarathuštry po současnost*, přeložil Jan Marek (Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014), 144.

vznesly.¹¹ Zároveň je třeba zde zmínit, že *Dárolfunún* byla vzdělávací instituce západního typu a první svého druhu na území tehdejší Persie. Je zřejmé, že snahy o modernizaci a přejímání vědomostí ze Západu na poli nejen technickém probíhaly již za doby *Amíra Kabíra* a dalších reformám nakloněných vládních činitelů ještě před příchodem nových režimů 20. století.¹²

Co se Turecka týče, širší veřejnost bude mít pravděpodobně tuto zemi spojenou s horkovzdušnými balóny dodnes. Balóny nad Kapadokií jsou k vidění na mnoha reklamách a v katalogích cestovních agentur. Technologie umožňující vzlet balónu však byla známá již od počátku 19. století, do Osmanské říše se pak dostala kolem poloviny století. Zdroje v tomto ohledu bohužel nejsou příliš obsáhlé a informace se plně neshodují. Leiser ve svém příspěvku zmiňuje přehlídku balónů uskutečněnou Evropany na počest sňatku sultánovy sestry v roce 1845 v Konstantinopoli.¹³ Na druhou stranu Lynn přispívá do diskuze informací, že Osmané pozvali Brity, aby nad Konstantinopolí předvedli experiment v podobě letu balónem, kterému se nakonec podařilo přeletět Marmarské moře. Veřejnost neprojevila větší nadšení, právě naopak, místní obyvatelé dávali najevo spíše svůj skepticismus a pohrdání. K prvnímu letu balónem na území Osmanské říše vůbec došlo v roce 1796 v Egyptě, který spadal pod osmanský státní celek. Nestalo se tak na území přímo dnešního Turecka, ale v jedné z odlehlejších částí říše. Za první let na území Osmanské říše lze tedy pokládat událost z Egypta, avšak v centru říše se balón vznesl až v polovině 19. století.¹⁴

Podíváme-li se na první kroky v létání v oblasti Osmanské říše a Persie, je zřejmé, že výrazným impulsem pro vydání se tímto směrem byla inspirace západním světem. V obou případech se jednalo o přejímání technologie skrze vzdělávací instituce po západním vzoru, ale také o její představení Evropany samotnými přímo na daném území. Ačkoli horkovzdušné balóny se staly zásadním krokem vpřed, jednalo se stále o technologii zaostávající za letadly, která disponuje vyšší efektivitou a jejich využitelnost balóny značně převyšuje. Přestože letectví se do jisté míry rozvíjelo již dávno před nástupem reformátorů a jejich modernizačních reform, právě nově

---

¹¹ Parviz Tarikhi, *The Iranian Space Endeavor: Ambitions and Reality* (Switzerland: Springer International Publishing, 2015), 10.

¹² Ervand Abrahamian, *A History of Modern Iran* (New York: Cambridge University Press, 2018), 55.

¹³ Leiser, "Birdmen of the Middle East", 173–80.

¹⁴ Michael R. Lynn, *The Sublime Invention: Ballooning in Europe, 1783-1820* (London: Pickering & Chatto Ltd., 2010), 97-98.

příchozí hlavy státu (Rezá Šáh a Atatürk) dokázaly plně využít potenciál létajících strojů ve zrychlujícím se a dynamičtějším světě.

2.2. Vývoj a institucionalizace letectví do konce 40. let 20.st

Od horkovzdušných balónů k letounům vedla dlouhá cesta, na jejímž konci se člověk vznesl za pomoci technologicky vyspělého stroje. Ačkoli se zprvu mohlo jednat pouze o jednotlivce se zápallem pro inovace, letectví se rozvíjelo v úzkém napojení na vládnoucí vrstvu tehdejšího státního uspořádání a bylo provázáno vznikem oficiálních institucí. Nejedná se přitom o izolované jevy, nýbrž o kořeny, z nichž se postupně vyvinuly některé dnešní organizace v daném odvětví.

V Evropě se první letouny staly součástí armády již v letech 1909-1910, v Turecku se zájem o danou technologii projevil až v roce 1911, poté, co Italové využili letouny k bombardování Tripolisu. V reakci na tuto událost byli do Francie vysláni poručík Kenan a kapitán Fesa, kteří zde měli načerpat potřebné znalosti a následně se dopravit zpět do rodné země za pomoci nově nakoupených letounů. Další skupina pilotů pak byla vyslána do Velké Británie a opět do Francie.¹⁵

Do vývoje letectví v Turecku zasáhlo také výrazně Německo, které nad ním po vtažení Osmanské říše do první světové války převzalo kompletní kontrolu. Toto uspořádání však nemělo dlouhého trvání, neboť při odchodu Němců došlo k rozpadu celého odvětví a Turkům tak nezbylo nic než pár letadel ve zbídačeném stavu.¹⁶

Co se Persie týče, je zřejmé, že počátky letectví zde byly o něco pomalejší, než tomu bylo v sousední zemi. První svědectví o letounu na íránském území pochází až z roku 1913, kdy měl v Teheránu přistát pilot letící z Ruska ve francouzském stroji.¹⁷ V případě výcviku místních pilotů docházelo u obou zemí k procesu na podobném principu. Vzhledem k nedostatku zkušeností a chybějícím expertům na danou oblast byli i zde piloti vysíláni do Francie a do Ruska, kde měli nasbírat potřebné znalosti. Zde je také třeba zmínit německou firmu Junkers

---

¹⁵ Office of the Air Attaché Turkish Embassy, "An Official History of the Turkish Air Force," *Aerospace Historian* 24, no. 4 (1977): 203–5.

¹⁶ Güven Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu: Sabiha Gökçen* (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2007), 111.

¹⁷ Tarikhi, „*The Iranian Space Endeavor*“, 10.

založenou v roce 1898 v tehdejší Německu, která své první letadlo uvedla do chodu v roce 1915. Jednalo se nejprve o zastřešující evropskou organizaci, která však po první světové válce expandovala do Turecka a Íránu.¹⁸

Ačkoli firma Junkers výrazně přispěla k rozvoji letectví v zemích Blízkého východu, je zřejmé, že se jednalo spíše o vliv vnější. Němci nedokázali položit základy stabilní institucionalizaci, pouze předali spolu s evropskými zeměmi své „know-how“ a ukázali směr, kterým se místní vlády mohou v průmyslu vydat.

Kritickým bodem se stala první světová válka, po které Junkers z Turecka odešli nadobro a zanechali po sobě pouze zdemolovanou leteckou základnu.¹⁹ Do tohoto bodu jsem hovořila o vývoji letectví v Turecku a Íránu, jednalo se však spíše o útržky a snahy, které v oblasti probíhaly. O skutečném rozvoji a oficiální institucionalizaci lze hovořit až po první světové válce a konkrétně v období nástupu reformátorů Atatürka a Rezy Chána. Teprve v této době se začaly zakládat státní instituce spravující oblast letectví a snažící se o jeho intenzivní rozvoj.

V Turecku, kde se Junkers neuchytila v podstatě vůbec, došlo po zformování vlády v roce 1920 k reorganizaci letectva pod „oddělením obrany“, zároveň bylo ve stejném roce založeno Generální ředitelství letectva, pod kterým docházelo k větvení a institucionalizaci letectví v rámci státního aparátu.²⁰ Co se íránského území týče, íránské letectvo bylo založeno po nástupu Šáha v roce 1921, načež svůj první letoun zakoupil Írán v roce 1922 z Německa, se kterým v období počátku 20.st. sympatizoval.²¹

Podobně jako v případě Turecka, i zde se následujících několik let piloti i technici učili od svých kolegů na Západě a také v Turecku. Zajímavý je fakt, že v íránském prostředí se firma Junkers poměrně úspěšně usadila, přestože se specializovala spíše na komerční aktivity, které již nesouvisely s armádou, a které začínaly vykazovat známky civilního letectví. Pár let po nástupu

---

¹⁸ Atrvaš, *Tárichče-je havápejmáji-je bázargání dar írán az ágház tá emrúz*, 76-77.

¹⁹ Office of the Air Attaché Turkish Embassy, “An Official History of the Turkish Air Force,” *Aerospace Historian* 24, no. 4 (1977): 203–5.

²⁰ Office of the Air Attaché Turkish Embassy, “An Official History of the Turkish Air Force,” *Aerospace Historian* 24, no. 4 (1977): 203–5.

²¹ Atrvash, Abbas. 2010. "Aviation." *Encyclopædia Iranica*, online edition. Accessed 22. 6. 2022. <https://www.iranicaonline.org/articles/aviation-history>.

nového režimu začal tento subjekt zajišťovat nejprve leteckou poštu a od roku 1927 také civilní lety přepravující pasažéry se základnou v *Dušan Tappa*.²²

Podíváme-li se na počátky letectví v Íránu a Turecku, je zřejmé, že k jejich rozvoji výrazně přispěly západní myšlenky a technologie, ať už je sem dovezli místní nebo přímo Evropané.

Jednalo se spíše o podporu ze strany Západu nežli vnučování, či snahu místní prostředí formovat. Touha po dobývání oblohy byla jak v Turecku, tak v Íránu od nepaměti, ale uvědomění, jakým způsobem lze tuto inovaci využít, přišlo až ve 20. století. Jak Rezá Šáh, tak Atatürk pocházeli z vojenského prostředí a zdá se, že význam nově se rozvíjejícího odvětví viděli jako zásadní strategický krok vpřed, který by napomohl vzniku státu schopného vyrovnat se světovým velmocím po staletích jejich dominance a vojenských porážek.

Nástup nových vládců se však stal zlomovou událostí i pro letectví jako takové, neboť s příchodem nových myšlenek a představ fungování státu přišlo také pevné ustanovení instituce, kterou letectví v rámci státu představovalo. Jak již bylo řečeno, ve 20. letech začaly vznikat nové instituce a nové správní orgány, které pomohly vytvořit plnohodnotné odvětví. Technologie letectví se do těchto zemí dostala spíše v podobě jejího přejímání, čemuž napomohla také motivace západním pokrokem, jejímu ukotvení ve zdejším prostředí ale silně napomohly nově transformované režimy a cíle, kterých chtěly dosáhnout.

---

²² Atrvash, Abbas. 2010. "Aviation." *Encyclopædia Iranica*, online edition. Accessed 22. 6. 2022. <https://www.iranicaonline.org/articles/aviation-history>.

3. Emancipační politiky

Letectví bylo zcela nepochybně přelomovou událostí a krokem vpřed k technologické vyspělosti, na níž se podíleli nově vládnoucí. Je třeba si však uvědomit, že bylo i přes svůj význam v dané době poměrně marginálním tématem, které se dotýkalo naprosto zanedbatelného množství občanů. Jak Turecko, tak Írán se před příchodem nových režimů nacházely v poměrně tíživé situaci a chaosu. S příchodem nových režimů byly implementovány plošné reformy s cílem vytvořit silné centralizované vlády.²³ Vedle reforem mířících na státní aparát důležitou roli sehrály také reformy sociální, které zasáhly většinu členů společnosti a začaly otrásat společností od základů. Konkrétně pro ženy v letectví se jednalo o zásadní faktor, který je na této cestě doprovázel a určoval jejich možnosti.

V následující kapitole představím konkrétní nově aplikované reformy a transformaci, kterou ve společnosti započaly. První otázka, na kterou se budu snažit najít odpověď, se týká emancipačních reforem, konkrétně jaký vliv měly na postavení žen v Íránu a Turecku emancipační politiky vlád obou zemí a zda se jim dařilo naplňovat proklamované cíle. Dále se pak zaměřím na existence jednotlivých spolků, které ve výběru a začleňování pilotek sehrály roli a jakým způsobem.

3.1. Genderové reformy v Turecku a Íránu

V případě Turecka i Íránu je důležité nejprve charakterizovat společnost jako takovou, neboť právě ta určuje rámec a podmínky pro nově zaváděné reformy. Blízkovýchodní společnosti jsou v určitých ohledech silně tradičně založené, tedy uspořádání společnosti a její fungování má hluboké kořeny v historii a není snadné změnit jeho základní principy, na kterých funguje. V daném období počátku 20. st. docházelo ke změnám, které tyto zavedené společenské vazby narušovaly a snažily se je přetvořit. Ve spojení s tradicí nelze opomenout ani postavení náboženství, jehož vliv je významný v každodenním životě dodnes.

Oba státy by se stejně jako zbytek Blízkého východu daly označit za vysoce heterogenní, hranice v mapách nemusí vypovídat jejich percepce komunitami v jejich blízkosti. Fragmentace

---

²³ Atabaki a Zürcher *Men of Order*, 5-6.

území i společnosti začala v minulosti postupně způsobovat obtíže, a přestože pokusy o reformy probíhaly již dávno před příchodem Rezy Šáha a Atatürka, až s příchodem těchto osobností se podařilo situaci určitým způsobem zachránit.²⁴ Sjednocení společnosti by se dalo označit za hlavní cíl zaváděných reforem. V obou případech byl klíčovým nástrojem k unifikaci jazyk a do určité míry také důraz na byrokratické procesy, umožňující zemi lépe spravovat a udávat kurs jejího budoucího směřování.

Za mnohem radikálnější z dvojice lze označit snahu o sjednocení národa v Turecku. Kemalisté se snažili prosadit myšlenku vytvoření národního občanství a národní identity, což byl pravý opak toho, jaký model tvořila Osmanská říše dělená na *millety*.²⁵ Každý občan nově vzniklé republiky tak měl být hrdý na svou novou progresivní národní kulturu a očekávalo se, že všichni budou patrioty. Obyvatelé různých etnik a vyznání byli ze dne na den nuceni prezentovat se jakožto „Turci“, přestože daný pojem nebyl jasně definován. Stát v tomto případě lidem zasahoval do soukromí zásadním způsobem již od začátku, nejen ve veřejném prostoru, ale také v prostoru osobním a vnímání sebe sama, například reformou oblékání na veřejnosti.²⁶

Ačkoli pojem sjednocení byl pro Rezu Šáha stejně klíčový jako pro Mustafu Kemala Atatürka, jejich ideály jednotného státu byly přeci jen odlišné. Centrální vláda a byrokracie byly vytvořeny v obou zemích, avšak íránský panovník vedle toho spatřoval úspěch, ať už vlastní nebo celé země, v silné armádě. Kombinací těchto tří složek se mu tak podařilo do určité míry vypořádat s autonomními separatistickými hnutími napříč zemí a vytvořit silný autoritářský režim.²⁷

Obě země se tedy snažily sjednotit svůj lid bez ohledu na etnické či náboženské odlišnosti v původu jejich obyvatel a alespoň předvést snahu o jejich zrovnoprávnění. Zarážející pak je

---

²⁴ Atabaki a Zürcher *Men of Order*, 3.

²⁵ *Millet* byl v kontextu Osmanské říše pojem označující legální status skupiny věřících odlišných monoteistických náboženství, například židé či arméni. Asli F. Ergul, “The Ottoman Identity: Turkish, Muslim or Rum?,” *Middle Eastern Studies* 48, no. 4 (2012): 629–45.

²⁶ Zeynep Kezer, *Building Modern Turkey: State, Space, And Ideology In The Early Republic* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2015), 198-199.

²⁷ Abrahamian, *A History of Modern Iran*, 123-128.

fakt, že až do této doby byly za minoritu považovány také ženy, které byly řazeny do skupiny s otroky a menšinovými náboženskými či etnickými skupinami.²⁸

Se zajímavou informací přichází Afary, podle níž Turecká republika a Írán převzaly myšlenku vytvoření jednotné společnosti, kde si budou všichni rovni, z centrální Asie, kde byly sověty prováděny plošné reformy v důsledku nástupu nové ideologie, socialismu. Je zjevné, že nově přetransformované režimy Blízkého východu se v tomto směru neinspirovaly pouze v Evropě, ale také v neevropských regionech, kde byl model rovnosti ve společnosti implementován.²⁹ Málokteré zdroje se však touto paralelou zabývají.

Myšlenka zrovnoprávnění v dané době je sama o sobě poměrně progresivní a její implementace znamená velký krok k modernitě. Avšak střet s realitou byl poněkud tvrdý, neboť turecká a íránská společnost jsou, jak již bylo řečeno, silně vázané na tradiční hodnoty a postavení žen na úroveň rovnou mužům je chápána jako zásah do zavedených vazeb a fungování společenského systému. V Íránu silnou opozici proti reformám tvořili duchovní, kteří se Šáhem a jeho synem vedli spory až do Revoluce v roce 1979, kdy vládu nad zemí převzal právě konzervativní klér.³⁰

Oproti tomu Atatürk víceméně pokračoval v díle započatém mladoturky³¹ a nejednalo se tak o náhlé a radikální rozhodnutí zemi transformovat ve snaze ji modernizovat a v některých aspektech se připodobnit západu. Zásadním krokem bylo také oddělení sultanátu a chalífátu v roce 1922, kdy byl sultanát ustanoven zásadně jako duchovní instituce bez vládní moci. Přestože část obyvatelstva k duchovním vzhlížela i nadále jako k nejvyšší autoritě, netvořila tato instituce výraznější nebezpečí pro vládce ani pro implementaci modernizačních reforem.³² V rámci této kapitoly se konkrétněji podívám na dvě oblasti změn, které spojují tehdejší Turecko a Írán a hrají zásadní roli. První z nich budou vzdělávací reformy následované reformou oblékání, která způsobila výrazný rozruch ve společnosti a přispěla k transformaci veřejného prostoru.

---

²⁸Janet Afary, *Sexual Politics in Modern Iran*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 142.

²⁹ Afary, *Sexual Politics in Modern Iran* , 143-144.

³⁰ Afary, *Sexual Politics in Modern Iran* , 111.

³¹Poupak Tafreshi, "The Struggle for Freedom, Justice, and Equality: The History of the Journey of Iranian Women in the Last Century" (Diplomová práce, Washington University in St. Louis, 2010), 26.

³² Erik J. Zürcher, *Turkey: A Modern History* (I.B.Tauris, 2004), 166-167.

3.1.1. Vzdělávání

Ve vzdělávacích institucích po celém světě je jednotným cílem primárně předávat vědomosti mladším generacím, ale zároveň vychovávat občany a plnohodnotné členy společnosti, a to v případě mužů i žen, přestože přístup se může lišit v závislosti na kulturním a společenském prostředí. Na univerzitách dochází k reflexi proměn společenského smýšlení dodnes. Například v Íránu lze změny vycítit jako první právě na akademické půdě, kde je relativně snadné zavést emancipační myšlenky. Pro zodpovězení otázky týkající se vlivů na emancipaci je tedy možné se podívat skrze vzdělávací systém a jeho transformaci.

V Turecku si důležitost státních institucí dobře uvědomovali již od samého začátku a v roce 1924 tak došlo ke sjednocení vzdělávání pod Ministerstvem školství. Na rozdíl od předchozího systému, kdy školy byly v kompetenci *milletü*, nyní se veškeré řízení, ideologické i strukturální, řídilo z Istanbulu. Na základě reformy byly také zavřeny školy vedené duchovními a zavedena silná kontrola nad školami minorit.³³ Tento krok je dalším důkazem o snaze nově vzniklého Turecka o vytvoření jednotné národní identity. Přesunutí veškerých škol pod státní správu dává vládnoucí vrstvě možnost ovlivňovat žáky a studenty po celé zemi dle státních záměrů. Jak bylo řečeno již dříve, ženy byly po nástupu Atatürka a jeho režimu oficiálně považovány za rovnocenné občany se stejnými právy. Atatürk se prezentoval snahou o navrácení rovnocenného místa ve společnosti pro všechny a umožnil ženám pracovat na jakékoli pozici. Studium tedy bylo dostupné pro všechny, a spíše než pohlaví hrály roli sociální poměry dané rodiny, její hodnoty.³⁴

Snaha o šíření moderního vzdělávání byla reflektována vcelku výstižně také v umění. Celkové rozpoložení společnosti a nově přicházejících změn ve své knize *Vurun Kahpeye* vylíčila například Halide Edip Adıvar. Příběh, který byl také následně opakovaně zfilmován. Hlavní hrdinkou je emancipovaná žena z Istanbulu přijíždějící na venkov jako učitelka. Celý příběh je pak provázen motivy války a kontrastu mezi westernizovaným velkoměstem a stále ještě tradičním venkovem.³⁵

---

³³ Kezer, *Building Modern Turkey*, 200.

³⁴ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 17.

³⁵ Halide Edib Adıvar ve Selim İleri, *Vurun Kahpeye: Roman* (İstanbul: Can Yayınları, 2012).

V Íránu byla pro vzdělávání podobně jako v sousedním Turecku zásadní jeho sekularizace, neboť do této doby drželi monopol na předávání vědomostí primárně duchovní a jejich ženy.³⁶ Šáh se v rámci svých reforem podobně jako jeho turecký vzor pokoušel o rozšíření vzdělání mezi širokou veřejnost, která v dané době byla ještě stále částečně kočovná a názorově nejednotná. Co se vzdělávání týče, v íránském kontextu je zásadní západní vliv, který se do země dostal primárně díky misionářům. Ti zde stavěli školy, které se do určité míry řídily zahraničními kurikuly. Jednalo se často o kvalitní vzdělávací instituce, které předávaly svým žákům nové poznatky v mnoha různých oborech, a zároveň nabízely vzdělávání pro dívky. Vzhledem k tomu, že se jednalo o západní instituce, ženám zde bylo předkládáno na místní poměry až příliš mnoho emancipačních myšlenek. Tento koncept tedy vyvolal kromě zvýšené gramotnosti u určitých skupin žáků také rozruch mezi duchovními, kteří si začali uvědomovat potřebu íránských škol, které by omezily vliv ze zahraničí a žákům by vštěpovaly tradiční hodnoty.³⁷

Misionářské školy úspěšně vychovaly jedny z nejúspěšnějších literárních umělkyní dané doby a pravděpodobně i historie jako takové.³⁸ Avšak stát nechtěl v této oblasti spoléhat na zahraniční „výpomoc“ v dlouhodobém úseku. Každá společnost stojí na odlišných hodnotách, které se projevují v jejím vzdělávacím systému. Zahraniční instituce tak nemohou plošně suplovat chybějící lokální systém.

V obou případech, Turecka i Íránu, se nadějná vize o úspěšné emancipaci žen na poli vzdělávání střetla s krutou realitou ve dvou hlavních bodech. Jak poznamenává ve své práci Mona Khademi, Írán chtěl vzdělávat a emancipovat ženy, avšak gramotnost mezi muži byla také velmi nízká.

Nehovoříme zde tedy o státech, kde by mužská populace dosahovala vysokého procenta gramotnosti a šlo tedy skutečně jen o emancipaci. Hovoříme zde o době, kdy většina obyvatelstva žila ještě stále mimo město, v případě Íránu pak pravděpodobně ani nehovořila

---

³⁶ Poupak, „The Struggle for Freedom,“ 25.

³⁷ Camron Michael Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman: Gender, State Policy and Popular Culture, 1865-1946* (Florida: University Press of Florida, 2002), 147.

³⁸ Na misijních školách se zahraničním curriculum byly vzdělány jak Halide Edib Adivar, tak například Simin Dánešvar, autorky jedněch z nejvýznamějších literárních děl v historii Turecka a Íránu.

spisovnou perštinou.³⁹ Z mého pohledu se jedná o poměrně nevyhovující podmínky, které je nejprve třeba překonat a až po zajištění fungování systému řešit konkrétnější otázky. Téma vzdělávání by tedy nemělo být spojováno pouze se ženskou problematikou, ale jakožto plošný problém týkající se většiny obyvatel těchto zemí v podstatě dodnes.

Chybějící podmínky pro zajištění kvalitního vzdělávání žen a dívek z místních zdrojů jsou problémem spíše systémový. Mnohem větší překážkou v rovnocenném vzdělávání pak je společnost jako taková, neboť vzdělávání žen nebylo do té doby zvykem. Vzdělávací instituce patřily mužům a ženám byla přidělena odlišná společenská role, na okraji veřejného prostoru. Ačkoli stát se o emancipaci a zařazení žen do systému snažil i přes nevyhovující podmínky, všeobecné konzervativnější smýšlení a zakořeněná tradice se projevily ve výsledku celého procesu. Na jednu stranu mělo být vzdělávání žen nutným krokem k modernizaci, na stranu druhou se však situace žen v tomto ohledu příliš nezměnila. Ženy sice měly být vzdělané s dobrou kariérou, ale zároveň se perfektně starat o domácnost a děti.⁴⁰ Ženy také měly být řádnými patriotkami, které budou schopné vztah k rodné zemi předávat dále svým dětem, jimž zajišťovaly první vzdělávání před nástupem do vzdělávacích zařízení.⁴¹ Ženy tedy v některých případech možná získaly možnost vzdělávání stejně jako muži, avšak jejich původní role se tím nijak zásadně nezměnila a bylo od nich očekáváno ještě mnohem více než kdy předtím.

3.1.2. Westernizace oděvů

Změny v rámci reformy byly primárně systémové, část z nich nechávající občany v klidu. Největší rozruch ve veřejném prostoru však způsobila pravděpodobně reforma oblékání. V tomto případě ji lze označit za westernizační snahu, neboť styl oblékání byl přejat ze západu a hlavním cílem tohoto nařízení byla skutečná snaha o připodobnění se západním společnostem. Zatímco reformy vzdělávání by se projevily až v dlouhodobějším časovém úseku, reforma oblékání se jevila jako rychlá, s okamžitým efektem.

---

³⁹ Mona Khademi, „*Reformy Rezy Pahlaviho z perspektivy společensky angažovaných žen*“ (Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Blízkého východu, 2021), 49-53.

⁴⁰ Kezer, *Building Modern Turkey*, 209-211.

⁴¹ Firoozeh Kashani-Sabet, „The Culture of Feminism in Modern Iran, 1900-1941,“ *British Journal of Middle Eastern Studies* 32, no. 1 (May 2005): 32-34.

Ačkoli nařízení v rámci těchto změn se týkala každého ve společnosti, mužů i žen, nejkontroverznějším bodem se stalo zahalování žen na veřejnosti. V obou zemích dominuje islám a zahalování tak bylo neodmyslitelnou součástí místní společnosti. V Turecku byl mužům zakázán fez a obecně náboženské oděvy. Zahalování žen zde pak bylo zakázáno pouze v oficiálních prostorách, obecně ale bylo do určité míry tolerováno. V tomto případě sehrála zásadní roli společnost sama, neboť nově propagovaný způsob oblékání sice nebyl povinný, ale postupem času se stal symbolem zaostalosti.⁴²

V Íránu byla reforma oblékání mnohem drastičtější. Šáh zde nejprve nařídil nošení západního oblečení, načež zašel se svými nařízeními ještě dál, když zakázal zahalování žen na veřejnosti. Nejprve bylo ženám povoleno ukazovat se na veřejnosti bez pokrývky hlavy a ve společnosti mužů, čehož však využívaly primárně ženy z vyšších vrstev teheránské společnosti, které navíc určitým způsobem přišly do kontaktu se západní kulturou již dříve.⁴³ Přímý zákaz zahalování pak přišel v roce 1936, kdy se nošení hidžábu stalo aktem postaveným mimo zákon.⁴⁴ Zatímco Atatürk se snažil ženy spíše motivovat, u Rezy Šáha se projevilo jeho vojenské smýšlení a problematiku oblékání na veřejnosti pojal o něco radikálněji.

3.1.3. Změny v oblasti rodinného práva

Modernizační reformy nezasahovaly pouze do veřejných záležitostí. Právě naopak, s příchodem nového režimu došlo ke změnám, které značně zahýbaly společností a výrazně přispěly k transformaci tradičních společenských norem a vazeb. Zásadním hybatelem na této úrovni byly změny v oblasti rodinného práva, které v podstatě označily dosavadní společenské normy za zpátečnické a vyžadující úpravu, aby s jejich pomocí bylo možné dosáhnout reformních cílů.

V kontextu tehdejšího Turecka je zásadní vliv islámu na společnost. Nejedná se pouze o většinovou víru, ale primárně o ideologii udávající morální rámec pro každodenní život a rozhodování.⁴⁵ Konkrétně rodinné právo by se pak dalo označit za „srdce“ celého právního

---

⁴² Jenny B. White, „State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman,“ *NWSA Journal* 15, no. 3 (Podzim 2003): 149-150.

⁴³ Abrahamian, *A History of Modern Iran*, 146.

⁴⁴ Afary, *Sexual Politics in Modern Iran*, 143.

⁴⁵ Paul J. Magnarella, „The Reception of Swiss Family Law in Turkey,“ *Anthropological Quarterly* 46, no. 2 (1973): 100.

systemu *šaría*, který až do revoluce vládnul společnosti. Kořeny společenských změn odehrávajících se v Turecku nalezneme již v momentě oddělení sultanátu a chalífátu, kdy duchovní začali pomalu ale jistě ztrácet svůj politický vliv, čímž se nově vznikající stát snažil bojovat proti tradičnímu osmanskému řádu.⁴⁶ Po letech snahy o změnu a setrváváním v chaosu mezi *šaríou* a západními myšlenkami se zlomovým bodem stalo přijetí švýcarského občanského zákoníku roku 1926.⁴⁷ S převzetím západních právních norem byly automaticky převzaty také hodnoty, které se snažily prosazovat. Tyto hodnoty však byly přeneseny do naprosto odlišného prostředí, a jejich společenské přijetí bylo problematické. Nové zákony v rámci rodinného práva se zabývaly otázkou sňatků a rozvodů, monogamie i dědictví. Otázka sňatků byla klíčová, neboť zavedení povinných civilních sňatků zajistilo ženám práva rovnější a dalo práva, která tradiční způsob fungování sňatků ignoroval. Ženy mohly nově iniciovat rozvod, dožadovat se opatrovnictví dětí či byly zahrnuty do dědického řízení. Polygamie byla zakázána, přesto v praxi nikdy zcela nevytizela.⁴⁸

V sousedním Íránu došlo ke změnám obdobným, ne-li totožným. Rodinné právo zde bylo do občanského zákoníku zahrnuto poprvé v roce 1928. V roce 1931 byl zahrnut také dodatek týkající se sňatku, který byl rozšířen o nutnost lékařského potvrzení⁴⁹ v roce 1938.⁵⁰ Zároveň došlo ke zvýšení věkového limitu pro uzavírání manželství, což mělo vést k ochraně před dětskými sňatky. Zásadním bodem, ve kterém se tyto země rozcházely však byla polygamie. Zatímco v Turecku byla postavena mimo zákon, v Íránu toto téma zůstalo oficiálně nedotčené. Zde je důležité zmínit, že sám Rezá Šáh měl čtyři manželky a snahou o jakoukoli reformu v oblasti polygamie by tak šel doslova sám proti sobě. Ženám také nadále zůstával zákaz cestování či zaměstnání bez manželova povolení.⁵¹ Vzhledem k fungování íránské společnosti a jejímu založení na tradičních hodnotách lze předpokládat, že reformy v oblasti rodinného práva byly opět relevantní spíše pro obyvatele měst, kteří přišli do styku se západními vlivy, a navíc žili v blízkosti vládnoucích vrstev, kde implementace reformy začínala.

---

⁴⁶ Dogu Ergil, „Turkish Reform Movement and Beyond,“ *Islamic Studies* 14, no. 4 (1988): 249.

⁴⁷ Magnarella, „The Reception of Swiss Family Law in Turkey”, 102.

⁴⁸ Ergil, „ Turkish Reform Movement and Beyond ”, 252-253.

⁴⁹ Íránské zákony vyžadují aby oba partneři před oficiálním uzavřením sňatku prošli lékařskou prohlídkou, jejímž výsledkem je certifikát vylučující určité choroby, jako jsou například pohlavně přenosné nemoci či dědičná talasémie, dodnes.

⁵⁰ Alí Razá Naqví, „The Family Laws of Iran (II),“ *Islamic Studies* 7, no. 2 (1968): 129.

⁵¹ Afary, *Sexual Politics in Modern Iran* , 153-155.

Obecným problémem, který je pro reformy v oblasti, nejen, rodinného práva v dané oblasti typický je jeho vymahatelnost. Je těžké dožadovat se určitých právních postupů týkajících se rodiny, a to převážně v odlehlejších částech země, kde úředníci spíše než na straně panovníka ze vzdáleného Teheránu, resp. Istanbulu, a jeho reforem, budou stát při svých spoluobčanech, se kterými se znají celý svůj život a sdílí obdobné hodnoty. Přestože reformy byly oficiálně představeny a proběhla snaha o jejich implementaci, duchovní si stále udržovali svůj vliv.⁵² Na jednu stranu tedy ženám bylo dáno více možností a volnosti, na stranu druhou změna zákona jako taková neměla přílišný vliv napříč vrstvami společnosti. Důležitým faktorem, který v daných situacích rozhodoval, byla společnost, resp. rodina dané dívky a její postoj k emancipaci žen.

3.2. Spolky mířící na emancipaci žen

V rámci politických změn a transformujícího se společenského prostředí sehrávaly důležitou roli nejen oficiální vládní instituce, odkud reformy přímo pocházely, ale také různé spolky s širokým spektrem zájmů. Tato uskupení se nevyhnula ani problematice žen. Ačkoli různá ženská sdružení vznikala již za doby konstituční revoluce⁵³, resp. před Tureckou válkou za nezávislost⁵⁴, také v období následujícím změny se opět jednalo o zásadní aktéry. Tyto subjekty se věnovaly primárně otázce emancipace, přestože často se lišil jejich úhel pohledu na danou problematiku či způsob, jakým se snažily dosáhnout stanoveného cíle. V následující sekci se proto zaměřím na vybrané spolky mířící na emancipaci žen, které v dané době působily v Turecku a Íránu. Vzhledem k danému politickému prostředí bude důležitým cílem snaha o zjištění, zda se jednalo o spolky vládní či nezávislé, ale také jejich postavení ve společnosti vůči státnímu aparátu.

---

⁵² Khademi, „Reformy Rezy Pahlaviho z perspektivy společensky angažovaných žen,“ 48.

⁵³ Afary, *Sexual Politics in Modern Iran*, 126.

⁵⁴ Turecká válka za nezávislost byl válečný konflikt odehrávající se mezi lety 1919-1922. Po znovuzískání západních a východních částí Osmanské říše obsazených po první světové válce a vítězství kemalistů, došlo k vyhlášení republiky.

3.2.1. Spolky v Íránu

S příchodem nového režimu v Íránu začaly ženy vytvářet různé spolky a neziskové organizace, které se snažily bojovat za genderovou rovnost. Jedním z klíčových spolků na počátku mnou zkoumaného období je tzv. *Džam'ijat-e Nesván-e Vatanchán*⁵⁵ založený v roce 1922. Ačkoli spolek začal jako nezávislý, v roce 1932 byla Liga na rozkaz Rezy Šáha rozpuštěna a místo ní v roce 1935 založen spolek *Kánun-e Bánován*.⁵⁶ K této změně došlo v rámci plošného potlačení nezávislých organizací v zemi v důsledku konsolidace moci novým šáhem. Do čela nově vzniklého spolku byla navíc jmenována dcera Rezy Šáha, princezna Šams.⁵⁷ Z nezávislé organizace se snahou o prosazování ženského zrovnoprávnění se tak stal státem kontrolovaný spolek, jehož hlavním cílem již nebylo prosazování rovných práv pro muže a ženy. Vzhledem k silnému dozoru státu nad jeho činnostmi, hlavní agendu nadále tvořila pouze charitativní činnost, sportovní kluby či rozvoj gramotnosti žen.⁵⁸

Druhým klíčovým uskupením dané doby byl tzv. *Nahzat-e Bánován*⁵⁹ vytvořený v roce 1936.⁶⁰ Tento projekt byl iniciován ze strany státu a byl tedy opět intenzivně kontrolován. Spíše než prosazování zájmů široké veřejnosti tak sloužil spíše k propagaci státních reforem. Nejednalo se však o „brzdu“ v emancipaci, právě naopak se sdružení snažilo propagovat moderní rovnoprávnou ženu, která bude spolupracovnicí mužů. Dalo by se říci, že se jednalo o nejvyšší formu státního feminismu, který ženám umožnil například účast na sekundárním vzdělávání.⁶¹ Jedním z hlavních cílů projektu byla reforma oblékání. Právě *Nahzat-e Bánován* měl sloužit jako nástroj pro implementaci nového zákona a prosazování odhalování na veřejnosti a západního stylu oblékání. Ideální íránská žena se dle propagandy oblékala podle západních

---

⁵⁵ „Vlastenecká liga žen“

⁵⁶ „Dámské centrum“

⁵⁷ Afary, *Sexual Politics in Modern Iran*, 151.

⁵⁸ Maryam Poya, *Women, Work and Islamism: Ideology and Resistance in Iran* (New York: Zed Books, 1999), 38-39.

⁵⁹ Projekt „Dámské probuzení“

⁶⁰ Camron Michael Amin, „Importing "Beauty Culture" into Iran in the 1920s and 1930s: Mass Marketing Individualism in an Age of Anti-Imperialist Sacrifice,“ *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 24, no. 1 (2004): 79.

⁶¹ Camron Michael Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman: Gender, State Policy and Popular Culture, 1865-1946* (Florida: University Press of Florida, 2002), 154-189.

trendů, a rozhodně již upustila od zahalování.⁶² Mezi odkazy tohoto projektu také patří začlenění žen na pozice státních úřednic. Do příchodu *Nahzat-e Bánován* ženy na těchto pozicích pracovat nemohly, avšak po spuštění projektu byly aktivně zaměstnávány. Veškeré emancipační myšlenky přitom byly v dané době prezentovány veřejnosti především skrze různá periodika, ať už denní výtisky novin či magazíny určené pouze ženám.⁶³

Výše zmíněný spolek *Kánun-e Bánován* byl založen jako součást projektu *Nahzat-e Bánován*. Ačkoli obě tato sdružení přispěla k posunu ve zrovnoprávnění žen více než reformy jako takové, je zjevné, že se jednalo o reformy přicházející shora, tedy co neinicioval samotný šáh nebo jeho blízké okolí, nemuselo být vůbec vyslyšeno, natož implementováno.⁶⁴ Stejně jako tomu bylo s polygamií, i zde se projevilo tradiční založení panovníka, který stále věřil, že ženy naplní starání se o domácnost a výchova dětí, nikoli pouze vysokoškolské vzdělání či úspěšná kariéra jako tomu bylo u mužů. Toto přesvědčení pak stálo v cestě udělení plných politických práv a jejich úplnému zrovnoprávnění.⁶⁵ Docházelo tedy sice k redefinování genderových rolí, ale zároveň se tak dělo jen v zažitém společenském uspořádání, které ženám nedovolovalo se na úroveň mužů dostat a sebrat jim tak jejich privilegované společenské postavení.

3.2.2. Spolky v Turecku

Tak jako spolky označované za feministické na území Íránu mohou datovat své kořeny do období před příchodem Rezy Šáha, tak i v Turecku se myšlenka na rovnost žen začala rozmáhat dávno před vznikem Turecké republiky v roce 1923 a reformami, které přinášel. V samotné Válce za nezávislost (1919-1922) lze uvést jako příklad již dříve zmíněnou Halide Edip Adivar, která nejenže šířila své myšlenky skrze vlastní literární tvorbu, ale zároveň se aktivně účastnila přímo národně osvobozenického hnutí jako desátnice.⁶⁶ Mezi situací v obou zemích pak lze nalézt určité podobnosti v přístupu vlády k těmto spolkům a jejich fungování.

---

⁶² Amin, "Importing "Beauty Culture" into Iran in the 1920s and 1930s ", 85.

⁶³ Amin, "Importing "Beauty Culture" into Iran in the 1920s and 1930s ", 85.

⁶⁴ Afary, *Sexual Politics in Modern Iran* , 151.

⁶⁵ Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman*, 197.

⁶⁶ Ceyda Aslı Kılıçkiran, „The Women’s Movement in Turkey ‘We Also Existed Then.’“, *Insight Turkey*, no. 1 (2004): 107.

V tureckém kontextu bylo hlavním cílem feministických organizací získání volebního práva pro ženy. V tomto ohledu se ženy snažily prosadit již při založení nové republiky. Důležitým aktérem v tomto období byla *Kadınlar Halk Fırkası*⁶⁷, která ač vnikla již v roce 1923, byla vzápětí zakázána s odůvodněním, že ženy, které ještě neměly volební právo se nemohou logicky podílet na řízení státu. Vzápětí však vznikla *Türk Kadın Birliği*⁶⁸ v čele s Nezihe Muhiddin. Muhiddin i přes těžkosti při zakládání spolku věřila v jeho participaci ve vládě alespoň skrze asociaci stojící na dobrovolnictví členů. Přestože se jednalo o spolek nezávislý bez možnosti oficiální účasti ve vládě, mnohým státníkům a výše postaveným osobnostem jeho existence vadila. Muhiddin tak čelila mnohým obviněním a v roce 1927 byla na postu představitele *Türk Kadın Birliği* vystřídána Latife Bekir.⁶⁹ Je zde zřejmé, že vláda spolku do určité míry dávala volnost a prozatím se nechystala jej převést pod svou přímou kontrolu. I přesto však docházelo k verbálním útokům na jeho představitele, ale i cíle, kterých se snažil dosáhnout.

Klíčovou událostí v celkovém procesu boje za volební práva byl dvanáctý kongres *International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship*⁷⁰ v roce 1935 v Istanbulu.⁷¹ Daný kongres měl nejen praktický význam, ale také symbolický, a to pro obě strany. Mezinárodní společenství zabývající se feministickými otázkami dalo najevo své přijetí východních členů do mezinárodního společenství a turecká společnost mohla světu dokázat, že je schopná vyrovnat se západním protějškům. Tato událost byla tedy přelomová nejen pro spolky bojující za ženskou otázku, ale také pro Tureckou republiku jako takovou.

Problém je však zjevný vzhledem k událostem, které tento krok obklopovaly. První z nich je dosažení cíle – práva volit, v roce 1934.⁷² Ženy za právo oficiálně volit bojovaly již dlouhou dobu, avšak svého cíle dosáhly až v roce těsně před mezinárodním kongresem, na kterém měla nově vzniklá Turecká republika možnost ukázat svou pokrokovost světu. Druhým problematickým bodem v případě tureckých ženských spolků je pak fakt, že ve 30. letech bylo

---

⁶⁷ „Dámská lidová strana“

⁶⁸ „Turecký svaz žen“

⁶⁹ Kathryn Libal, „Staging Turkish Women’s Emancipation: Istanbul, 1935“, *Journal of Middle East Women’s Studies* 4, no. 1 (2008): 37.

⁷⁰ Kongresu se účastnilo 200 delegátů ze 30 zemí a byl pořádán spolkem *Türk Kadın Birliği* za přímé podpory samotného Atatürka

⁷¹ Libal, „Staging Turkish Women’s Emancipation“, 33.

⁷² Kılıçkiran, „The Women’s Movement in Turkey“, 110.

uzavřeno mnoho organizací, zabývajících se nejen ženskou otázkou, neboť kemalisté jako klíč k pokroku spatřovali jednotný národ, kdy ženy a muži jsou si rovnými spolupracovníky. Spolky prosazující zájem určité skupiny obyvatel tak podle kemalistů dostatečně nevyzdvihovaly jednotu národa a nešly ruku v ruce se státní ideologií. Ženský aktivismus pak v Turecku utichl až do konce 2. světové války.⁷³

Spolky zabývající se ženskou otázkou v tureckém kontextu dané doby tedy existovaly bez přímé kontroly státním aparátem. To však neznamenalo, že by byly plošně podporovány a vítány. Na základě kroků vlády spojených s mezinárodním ženským kongresem nebo plošným ukončením činnosti těchto a podobných sdružení je zjevné, že vláda si byla vědoma jejich významu a vlivu. Spíš než o podporu jejich činnosti jako takové se pokoušela o využití pro vlastní cíl, tj. rovnost žen jakožto symbolu pokroku srovnatelného se západními společnostmi. Ukončení činnosti ženských spolků na základě státní ideologie je pak spíše paradoxem, neboť právě tyto spolky byly skutečnými bojovnicemi za rovnost žen působící v těsném kontaktu s širokou veřejností, kdyžto vláda tyto cíle pouze verbalizovala.

---

⁷³ Libal, "Staging Turkish Women's Emancipation", 47.

4. Ženy v rámci leteckého výcviku

Letectví bylo v první polovině 20. století na vzestupu a stejně tak tomu bylo i s reformami zaváděnými revolučními vládami. Snahy o transformaci na poli technickém i společenském se postupně dotkly většiny obyvatel Turecka i Íránu. Technologický pokrok a snahy o emancipaci žen po vzoru západních společností se setkaly v bodě, kdy se ženy začaly účastnit pilotních výcviků společně s muži. V následující kapitole se tedy budu snažit konkrétní ženy v rámci pilotního výcviku a jejich společenské postavení i rodinné zázemí představit. V kontextu emancipačních politik tamějších vlád bude věnována pozornost také trvání těchto tendencí. Jednalo se v případě žen o dlouhodobou záležitost, tedy mohly se pilotování letadel věnovat i na profesionální úrovni, nebo se jednalo pouze o krátkodobý fenomén?

Jednou z prvních pilotek Íránu byla Sediqe Doulatšáhí společně s Effat Tedžáratčí. Vzhledem k omezenému množství odborné literatury je však přesné určení pořadí poměrně komplikovanou záležitostí. Ani z praktického hlediska není možné s jistotou určit, která žena se zapsala k výcviku jako první, neboť by bylo třeba v příslušných archivech dohledat zápisové dokumenty samotné, což také není absolutní zárukou nalezení přesných informací. Za první ženy v pilotní kabině tedy lze považovat obě, neboť se účastnily společného výcviku. Nejednalo se však pouze o tato dvě jména, mezi prvními 20 ženami účastnicemi se výcviku bývá zmiňována například také Íná Ávšíd.

V Turecku lze za první pilotku vůbec považovat již Belkıs Şevket, která se vydala na let jako první žena - muslimka v Osmanské říši v roce 1914.⁷⁴ Dané období však nespadá do zaměření této práce, navíc se jednalo pouze o izolovanou událost. Do kontextu modernizačních reforem 20.-40. let spadá naopak Bedriye Tahir Gökmen jakožto první turecká pilotka a Sabiha Gökçen, jejíž osobnost a život po boku Mustafy Kemala rozhodně stojí za pozornost. Příběh obou žen je vcelku odlišný a lze na něm vyzorovat mnohé rysy tehdejších změn i rozdíly mezi jednotlivými skupinami společnosti.

---

⁷⁴ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 116.

4.1. Rodinné zázemí a sociální postavení žen hlásících se k výcviku

Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, pro ženy se nejednalo o lehké období, přestože jim v mnohém přineslo nová práva a možnosti. V patriarchální společnosti Turecka a Íránu docházelo ke změně sociálních struktur dotýkajících se nejen veřejného života, ale dosahující i za zdi chránící rodinu a její soukromý život. Rodinné zázemí je zásadním faktorem pro výchovu jedince a silně ovlivňuje jeho smýšlení a často i směřování jeho života. V případě, že si potřebujeme utvořit obraz o dané osobě a jejích činech, je třeba začít právě zde, v rodinném zázemí. Dalším silným faktorem je v tomto případě vzdělávání, které si v daném období prošlo zásadními změnami reflektující snahy reformátorů. Co je tedy možné říct o původu íránských a tureckých pilotek? Jak byly vzdělané? Byly před nástupem do pilotního výcviku součástí pracovního procesu? Otázek lze pokládat mnohem více, na druhou stranu lze vycházet pouze z dostupných akademických zdrojů a pramenů, které udávají omezená fakta.

Sediqe Doulatšáhí narozená v roce 1914⁷⁵ do bahá'istické⁷⁶ rodiny byla skutečným příkladem progresivní nezávislé ženy. Již fakt, že pochází z rodiny bahá'istů znamená, že nepatřila k náboženské většině Íránu. Právě naopak, stála na straně pronásledovaného náboženského směru, který v Íránu čelil a dodnes čelí silným perzekucím. V daném reformním období se stát do určité míry sekularizoval a náboženství tak v tomto případě nebylo pro Doulatšáhí překážkou ani handicapem. Určitou část svého života navíc strávila s matkou a bratrem v Libanonu, kde také docházela do školy, což přispělo k rozšíření obzorů a získání nových zkušeností. Ačkoli nevystudovala univerzitu, ale navštěvovala pouze večerní kurzy psaní na stroji, podařilo se jí uplatnit ve významných institucích, jako byla Íránská národní banka či Ministerstvo financí. Jako první íránská žena pak získala pozici písařky v překladatelském oddělení Anglo-perské ropné společnosti.⁷⁷ I přesto, že se jednalo o pozici administrativní, nikoli odbornou, je zřejmý vliv reformu na zařazování žen do pracovního procesu po boku mužů. Fakt, že byla vůbec první ženou, která pro danou organizaci pracovala, dává jasně najevo, že až doposud ženy tuto možnost neměly. Doulatšáhí byla navíc přijata bez vysokoškolského vzdělání, které v dané době ženám ještě téměř nebylo dostupné.

---

⁷⁵ Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman*, 174.

⁷⁶ *Bahá'ismus* je náboženské učení vycházející z íránského náboženského a sociálního hnutí zvaného *bábismus*, od kterého se odštěpilo v roce 1863.

⁷⁷ Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman*, 174.

Z podobné pozice vycházela také její vrstevnice Effat Tedžaratčí absolvující stejný výcvik. Obdobně jako Doulatšáhí nedosáhla na vysokoškolské vzdělání, avšak po dokončení střední školy získala práci v Íránské národní bance a následně v knihovně lékařské fakulty. Věnovala se také překladům z francouzštiny.⁷⁸ Podobně jako v případě Sediqe, i zde se jednalo o vzdělanou ženu se stabilním zaměstnáním ve státních institucích. Její využití znalosti francouzštiny navíc dokazuje, že se zajímala také o cizí kultury a jejich využití v íránském kontextu. Je zde důležité připomenout, že ženy na postech státních úřednic nemohly pracovat až do doby působení *Nahzat-e Bánován*, kdy začaly být aktivně zaměstnávány.⁷⁹ V případě Doulatšáhí a Tedžaratčí tedy sehrálo vliv i toto hnutí. V důsledku jeho snah mohly být zaměstnány ve státních podnicích.

O životě Bedriye Tahir Gökmen bohužel není příliš známo. Co lze však s jistotou říci je, že nepatřila k vyšším vrstvám společnosti, ale ani k chudině. Víme jen, že byla pracující ženou, která se zároveň starala o svou matku a k výcviku se rozhodla přihlásit až po svých 30. narozeninách. Co se rodinného zázemí a mládí týče, nejsou žádné informace, které by hovořily o mužských rodinných příslušnících, ale jen o matce, která dle všeho nebyla schopná se o sebe starat sama a byla tedy zajišťována svou dcerou.⁸⁰

V případě Sabihy Gökçen je tedy prostředí ve kterém vyrůstala naprosto odlišné od toho v případě Doulatšáhí i Gökmen. Ačkoli její životní příběh mnohdy vykazuje až fantastické rysy, její život je v současné době velmi dobře zdokumentovaný a lze tak vycházet z ověřených akademických zdrojů. Vzhledem k odhodlání Atatürka jít si za svým cílem nového národa dává příběh Sabihy v dobovém kontextu smysl. Gökçen pocházela původně z velmi nuzných poměrů, které její rodině nedovolovaly posílat ji do školy. Byla navíc po smrti rodičů vychovávána pouze bratrem. Zásadní událostí, která zformovala celý její život, bylo setkání se samotným Atatürkem při průvodu v Burse roku 1922.⁸¹ Mustafa Kemal Sabihu o několik let později se svolením její zbývající rodiny adoptoval, stejně tak jako své další dcery. V pořadí se tak Sabiha stala třetí, ale nikoli poslední, dcerou hlavy státu. Sabize se dostalo velmi dobrého vzdělání, neboť Atatürk na vzdělání svých dcer velmi dbal. Nejenže bylo dívkám umožněno

---

⁷⁸ Atrvaš, *Tárichče-je havápejmáji-je bázargání dar írán az ágház tá emrúz*, 353.

⁷⁹ Amin, "Importing "Beauty Culture" into Iran in the 1920s and 1930s ", 85.

⁸⁰ Petrol-İş Kadın Dergisi. 2018. „Turkiye’ nin ilk kadın pilotu BEDRIYE TAHİR GÖKMEN.“ Accessed 20. 6. 2022. <https://petrol-is.org.tr/kadindergisi/sayi58/bedriyetahir.htm>.

⁸¹ Güven Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu: Sabiha Gökçen* (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2007), 9-10.

studium na místních školách, ale byly také vyslány do zahraničí, konkrétně do Francie. Vzhledem k častému onemocnění musela Sabiha trávit nějaký čas v sanatoriu ve Vídni, kam ji otec poslal na řádné vyléčení. Sabiha byla příliš svéhlavá a léčbu pravidelně přerušovala, byla tedy poslána právě do Evropy, aby pro ni nebylo tak lehké svévolně odejít. Atatürk nejen, že dívkám poskytl kvalitní vzdělání, zároveň se snažil z nich vychovat vlastenky sloužící své zemi. Adopcí dívek z různých částí země dobře ilustroval svou snahu o sjednocení obyvatel pod nově vytvořenou tureckou identitou. Sabiha navíc jeho národní cítění sdílela a snažila se být dobrou „tureckou ženou“ hrdě reprezentující svůj národ již od začátku jejich společného soužití.⁸²

Podíváme-li se na případy obou zemí, je zjevné, že jsou si v lecčem podobné, ale v určitých aspektech se liší. Všechny představené dívky pocházely z rodiny nepatřící k vyšší vrstvě, případně vládnoucí elitě, právě naopak. Zatímco Doulatšáhí měla podporu rodiny, konkrétně bratra, který ji pomohl zajistit první pracovní pozici ve státním podniku, pro Gökçen bylo klíčové setkání s Atatürkem. Ten jí zajistil v podstatě neomezené možnosti, zároveň skrze Sabihu mohl v praxi ukázat své ideály a cíle veřejnosti. Všechny dívky byly vzdělané a kromě Gökmen také byly seznámeny s vnějšími vlivy a cizími kulturami skrze jazyky a zahraniční cesty. Náboženství zde hraje oproti předrevolučnímu období marginální roli. Přestože v případě Doulatšáhí se hovoří o jejím bahá'istickém vyznání, je to jediná zmínka o náboženské identitě dívek. Ať víra v jejich životech hrála jakoukoli roli, v období jejich nástupu do pilotního výcviku již nebyla tak podstatná.

4.2. Ženy v rámci pilotního výcviku

Klíčovým okamžikem byl pilotní výcvik jako takový, neboť právě jím došlo k proniknutí žen na pomyslné území, které bylo, a dodnes je, dominováno primárně muži. V Íránu přišel impuls k výcviku civilních letců ze strany Rezy Šáha samotného, který nařídil založení prvního iránského aeroklubu po návštěvě Turecka roku 1939. Prvními platícími členy klubu byli šáh a jeho rodina, avšak veřejnost byla oslovena v podstatě okamžitě, neboť 7.11. 1939 vyšlo v novinách první oznámení o přijímacím řízení do výcvikového programu.⁸³ Do programu se

---

⁸² Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 11-15.

⁸³ Atrvash, Abbas. 2002. "Against the wind: Pioneer women pilots." *The Iranian*. Accessed 10. 5. 2022. <https://www.iranian.com/History/2002/November/Pilots/index.html>.

zapsalo 630 mužů a 22 žen.⁸⁴ Nejednalo se tedy pouze o výše zmíněná jména, ale mnoho dalších žen, jejichž identitu nám zdroje neodhalují, pravděpodobně z důvodu, že svou licenci ve finále neobdržely, případně nedokončily výcvik.

V případě Turecka byla situace odlišná. První letecká škola zde byla otevřena již v roce 1935. Atatürk viděl rozvoj letectví jako významný krok vpřed, stejně jako emancipaci žen. Těm chtěl umožnit, aby mohly vykonávat jakoukoli pozici⁸⁵, což se opět promítlo v případě jeho dcery, která tak byla brána jako rovná s muži a bylo jí umožněno účastnit se výcviku po jejích boku. Nejen, že se účastnila zahraničního výcviku, ale také se věnovala například parašutismu. Parašutistický výcvik dokončila dokonce ještě před usednutím do pilotní kabiny samotné.⁸⁶ V roce 1935 se do leteckého klubu založeného leteckým inženýrem, na rozdíl od Íránu ne samotným panovníkem, Vecihi Hürkuşem přihlásily pouze dvě ženy, jednou z nich byla právě Bedriye Tahir.⁸⁷ Její zápis však neprobíhal tak hladce jako v případě ostatních žen. Když přišla do příslušné kanceláře k zápisu, byla vystavena různým otázkám týkajícím se jejího zaměstnání, studia či rodinného statusu. O její finanční situaci vypovídá také fakt, že poplatek za celý výcvik byla nucena si rozdělit do několika splátek, neboť nebyla schopná částku 1000 tureckých lir splatit najednou.⁸⁸ Porovnáme-li tak počet žen hlásících se do kurzu v Turecku a v Íránu, čísla jsou naprosto odlišná. Rezá Šáh pojal celý projekt mnohem plošněji než Atatürk, který se zaměřoval spíše na armádní piloty, než aby věnoval státní peníze na výcvik jedinců pocházejících ze širší veřejnosti.

Oba panovníci se rozhodli pro výcvik nových pilotů přímo na území daných zemí, co se civilního výcviku týče. Na poli armády však jak Atatürk, tak Rezá Šáh, dávali přednost zahraniční zkušenosti svých svěřenců. Neboť viděli letectví jako závod se Západem a nechtěli zůstat oproti svým soupeřům v nevýhodě. Například Sabiha tak nejen, že byla součástí mužského kolektivu, navíc v rámci něho byla vyslána na zahraniční cestu. Žena cestující bez doprovodu mužského příbuzného by byla dříve nemyslitelná. Pro Sabihu se však výlet s vrstevníky bez doprovodu otce stal součástí výcviku.

---

⁸⁴ Atrvaš, *Tárichče-je havápejmáji-je bázargání dar irán az ágház tá emrúz*, 352.

⁸⁵ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 17-20.

⁸⁶ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 21-22.

⁸⁷ Druhá žena není v pramenech zmiňována, údajně během výcviku zemřela.

⁸⁸ Petrol-İş Kadın Dergisi. 2018. „Turkiye’ nin ilk kadın pilotu BEDRIYE TAHİR GÖKMEN.“ Accessed 20. 6. 2022. <https://petrol-is.org.tr/kadindergisi/sayi58/bedriyetahir.htm>.

Přestože Rezá Šáh si na armádě zakládal stejně jako Atatürk, pilotní výcvik byl i v jeho případě součástí snahy o technologický postup a vyrovnání se ostatním pokrokovým zemím v rámci modernizačních reforem. Hromadný nábor pilotů nereflektoval akutní potřebu bojových pilotů, spíše se jednalo o dlouhotrvající snahu nezůstat technologicky, ale i vojensky, pozadu a nadále se rozvíjet.

Ať již byly výsledné důvody rozhodnutí zapojit se do výcviku civilních pilotů jakékoli, ženy ve svých výpovědích nejčastěji uvádějí čistě touhu létat, případně objevovat, nikoli snahu vyrovnat se mužům za jakoukoli cenu, ačkoli individuální motivaci lze jen těžko objektivně posuzovat. Letectví bylo v dané době ještě stále v začátcích a ženy tak nemohly vzhlížet ke svým předchůdkyním, ale chtěly primárně zažít pocit vidět svět z výšky, tak jak o tom slýchávaly z dávných legend svých národů. Zároveň však často hovoří také o respektu, který z neznámého měly⁸⁹. Slovo „neznámé“ zde zosobňuje nejen dobývání oblohy, ale také zcela nové společenské pozice, do kterých se ženy dostávaly. O své nejistoty se podělila například Tedžaratčí, která se kvůli svým obavám do klubu přihlásila až napodruhé, neboť při příchodu zjistila, že by měla být první ženou vůbec zapsanou k leteckému výcviku.⁹⁰ Podporou se ukázal být její otec patřící mezi vzdělanější vrstvu obyvatel⁹¹. Gökmen se například oproti svým kolegyním přihlásila ve vyšším věku, což také dokazuje její odhodlání čelit předsudkům a jít si za svým snem. Opět se zde ukázalo, že smýšlení okolí a podpora ze strany rodinného kruhu může být naprosto klíčová a jejich vliv na jednotlivce dokáže měnit dějiny.

Vzhledem k tomu, že ženy nebyly při výcviku nijak odděleny od mužů, je třeba představit také reakce z jejich strany, případně ze strany dalších patričních činitelů působících na příslušných pozicích. Fakt, že na přítomnost žen nebyl zprvu nikdo příliš připraven dokládá i svědectví, že veškeré oblečení bylo šité na pánské postavy, jak velikostně, tak střihem. Pilotky v Íránu si tak uniformy musely samy upravovat, pokud chtěly, aby jim seděly alespoň trochu.⁹² Otevření pilotního výcviku pro ženy bylo vedle možnosti studia, zařazení žen do pracovního procesu a

---

⁸⁹ Atrvash, Abbas. 2002. "Against the wind: Pioneer women pilots." The Iranian. Accessed 10. 5. 2022. <https://www.iranian.com/History/2002/November/Pilots/index.html>.

⁹⁰ Šahrvand, Tahríríje. 2018. „Ášenájín bá effát tedžaratčí, avalín zan-e chabalán-e írán.“ Accessed 15.6.2022. <https://shahrvand.com/archives/103696>.

⁹¹ V perském originále je charakterizován jako „roušanfekr“, v překladu tedy intelektuál.

⁹² Šahrvand, Tahríríje. 2018. „Ášenájín bá effát tedžaratčí, avalín zan-e chabalán-e írán.“ Accessed 15.6.2022. <https://shahrvand.com/archives/103696>.

dalších výhod produktem, který přineslo *Nahzat-e Bánován*. Změnami, které hnutí prosazovalo se však nedotýkalo pouze otázky žen, ale také se snažilo předefinovat veřejné vztahy mezi muži a ženami⁹³ právě skrze zařazení žen do mužských kolektivů, jako tomu bylo v případě iránských pilotek. Atatürkova vláda se pak držela modelu podobného, ve snaze veškeré občany zrovnoprávnit. Žádná akce se však neobejde bez reakce, v tomto případě nemusela být na úrovni společnosti nijak radikální, ani plošná, avšak o to více se mohla vrýt do paměti zúčastněných žen. V těchto případech se již nejednalo o politická vyjádření nebo kroky, ale o reakci a přímou konfrontaci s jednotlivci. Ne každý byl automaticky tolik nakloněn zapojení žen do veřejného života jako například otec Effat Tedžaratčí či Sabihy Gökçen.

Příkladem nevole společnosti začlenit ženy do pilotního výcviku je právě Gökmen a její vzpomínky na úskalí, kterým musela čelit od zápisu samotného napříč studiem. Incident, který se odehrál při zápisu, již byl popsán výše, avšak nebyl ani zdaleka jediný. Konkrétně se jednalo o dva případy, které odrážejí přístup okolí. První reakce, se kterou se setkala byla v jejím původním zaměstnání, kdy jí byl snížen plat kvůli její účasti na pilotním výcviku. Ačkoli tato dvě odvětví neměla žádnou spojitost, nadřízení zjevně nesouhlasili s jejím zapojením do mužského kolektivu, či považovali za nevhodné, aby žena pilotovala letadlo. Druhý problém nastal dokonce až po skončení celého výcviku, kdy měla Gökmen absolvovat závěrečnou zkoušku, písemnou a praktickou, avšak letadlo, které měla k dispozici v daný den, nebylo schopné letu a tato část atestace tak nemohla být splněna. Mužská komise se však odmítla dostavit znovu.⁹⁴

Ačkoli by se mohlo zdát, že Sabiha měla oproti ostatním v podstatě neomezené možnosti a podporu okolí, i ona narazila během své kariéry na mnohá úskalí. Jeden z hlavních incidentů mezi ní a mužskými členy vlády se týkal operace Dersim.⁹⁵ Sabiha pro tuto operaci nebyla vybrána z důvodu, že byla žena a zároveň dcera hlavy státu. Díky své odhodlanosti a částečně také tvrdohlavosti byla schopná otce nakonec přesvědčit a operace se tak mohla zúčastnit.⁹⁶

---

⁹³ Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman*, 11.

⁹⁴ Petrol-İş Kadın Dergisi. 2018. „Turkiye’ nin ilk kadın pilotu BEDRIYE TAHİR GÖKMEN.“ Accessed 20. 6. 2022. <https://petrol-is.org.tr/kadindergisi/sayi58/bedriyetahir.htm>.

⁹⁵ Povstání kurdů a alevitů proti centrální turecké vládě v regionu Dersim ve východním Turecku, vedené Seyidem Rızou s mnohonásobně vyššími ztrátami na jejich straně. Někdy je tato událost označována za masakr či genocidu ze strany turecké vlády.

⁹⁶ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 30.

Tato situace dobře ilustruje jakým způsobem Sabiha ke své zemi přistupovala. Nejenže sdílela představy nově vzniklé vlády o ideálním státě, ale byla také za tyto ideály bojovat za jakoukoli cenu. Z pramenů je zřejmé, že si jakékoli rozdíly v přístupu k mužům a ženám v podstatě nepřipouštěla, zřejmě proto, že byla vždy brána jako rovná mužům, ve výchově i v přístupu. Dodnes je považována za hrdinku a symbol, po které bylo dokonce pojmenováno jedno z Istanbulských letišť⁹⁷. To, že Sabiha nepatřila mezi skupinu žen, kterým by se dostalo této možnosti, ale byla výjimkou, dokazuje i fakt, že ženy nebyly ještě v roce 1937 vůbec součástí armády. Této možnosti se jim dostalo až v roce 1955, kdy se šla zaregistrovat první dívka.⁹⁸ Ačkoli Sabiha za tento krok bojovala delší dobu za podpory Atatürka, ze strany některých vysoce postavených armádních činitelů se s podporou nesešla. Pozice v jaké se Sabiha nacházela, dává najevo, že nepatřila mezi obyčejné masy a její zapojení do armády na pozici pilotky bylo výjimkou, kterou umožňovaly její vazby na hlavu státu.

Jak již bylo řečeno dříve, v případě íránských pilotek se dá hovořit o silné podpoře ze strany rodinných příslušníků. Zajímavým svědectvím je také tvrzení Sediqe Doulatšáhí o jejím zápisu do výcviku, kdy mělo dojít k setkání s budoucím premiérem Íránu, Mohammadem Mosaddeqem. Ten měl Doulatšáhí přivítat ve své kanceláři a i přes svůj prvotní údiv jí nakonec přijmout jakožto první studentku pilotního výcviku. Ačkoli tato vzpomínka vypadá vcelku věrohodně a lze na ní pohlížet jako na ilustraci přístupu vládních činitelů k začlenění žen do mužského kolektivu.⁹⁹ Amin ve svém pozdějším článku celou tuto událost zpochybňuje stejně jako fakt, že Doulatšáhí by byla skutečně první zapsanou ženou. Jednak během času o svém prvenství mluvilo více žen¹⁰⁰, zároveň Abbás Atrvaš jakožto odborník na problematiku letectví v Íránu zpochybňuje jakoukoli souvislost mezi Mosaddeqem a aeroklubem založeným šáhem, ve kterém výcvik probíhal.¹⁰¹ Pravdivost této události tedy nelze s jistotou určit, avšak podle výpovědi jí předcházela ještě střet s vojáky střežícími budovu, ve které zápis probíhal. Dle všeho si měli ženu přicházející k zápisu dobírat kvůli její výšce a faktu, že je žena.¹⁰² Nesešla se

---

⁹⁷ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 122.

⁹⁸ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 55.

⁹⁹ Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman*, 177.

¹⁰⁰ Amin, "Importing "Beauty Culture" into Iran in the 1920s and 1930s ", 95.

¹⁰¹ Atrvash, Abbas. 2002. "Against the wind: Pioneer women pilots." *The Iranian*. Accessed 10.5. 2022. <https://www.iranian.com/History/2002/November/Pilots/index.html>.

¹⁰² Amin, *The Making of the Modern Iranian Woman*, 175-176.

tedy s agresí, ale spíše výsměchem ze strany mužů, kteří nebyli schopni brát ženu vážně nebo nevěřili, že by mohla kdy dokázat stejné věci jako oni sami.

Na jednu stranu vládní aparát umožnil ženám v Íránu vstoupit do letectví po boku mužů, avšak společnost ne vždy sdílela nadšení feministických spolků (jako například *Nahzat-e Bánován*, které tento krok podporovaly) a na ženy pohlížela s despektem. V Turecku je pak příběh podobný, ačkoli Sabiha měla díky svému rodinnému zázemí mnohá privilegia oproti svým vrstevnicím jako byla například Gökmen, i ona se setkala s předsudky kvůli svému pohlaví ze strany širší veřejnosti.

4.3. Ženy v letectví z dlouhodobé perspektivy

Ženy v rámci leteckého výcviku nepochybně zanechaly svou stopu v historii Íránu i Turecka, avšak jejich život tím neskončil. A neskončil ani vývoj letectví v daných zemích, právě naopak. Letectví se nadále rozvíjelo a expandovalo na poli armádním i civilním. Byly ženy i nadále jeho součástí? Věnovaly se mnou představené pilotky létání i po skončení výcviku nebo se rozhodly vydat jiným směrem?

V případě íránských žen je bohužel poměrně složité, vysledovat jejich přesné kroky po dokončení pilotního výcviku, neboť jejich životem se nikdo komplexně doposud nezabýval. Za zlomový bod lze však označit uzavření klubu v roce 1941 z politických důvodů.¹⁰³ Ženy v letectví spolu s podporou ze strany *Nahzat-e Bánován* ztratily také zázemí v podobě aeroklubu a byly tak nuceny najít si uplatnění jinde. Příkladem je Effat Tedžaratčí, která v době ukončení činnosti klubu byla zrovna v procesu tréninku a byla nucena se tak létání na nějakou dobu vzdát a do konce druhé světové války se pak létání nevěnovala. Po skončení války byla najata íránským letectvem na pozici letového důstojníka až do Íránské islámské revoluce v roce 1979. Vedle letectví se věnovala také psaní poezie.¹⁰⁴

---

¹⁰³ Rok 1941 byl pro íránskou politiku rokem turbulentním. Došlo k britsko-sovětské invazi, v důsledku které byl Rezá Šáh nucen abdikovat. V návaznosti na tyto události došlo také k ukončení projektu *Nahzat-e Bánován* který chod aeroklubu podporoval.

¹⁰⁴ "Iranian Women you Should Know: Effat Tejaratchi". 2015. Iranwire. Accessed 15. 6. 2022. <https://iranwire.com/en/special-features/61356>.

V oboru se v poválečném období prosadily také její kolegyně, konkrétně Íná Ávšíd se k létání vrátila ihned při obnovení činnosti klubu v roce 1942 a o rok později dokončila svůj výcvik a získala pilotní licenci. Vrcholem její kariéry bylo získání pracovní pozice u íránské letecké společnosti jako asistent pilota. Pozadu nezůstala ani Sediqe Doulatšáhí, která po boku svých kolegyně nakonec získala pilotní licenci a stala se pilotkou civilních letadel.¹⁰⁵ I přes nelehké začátky a komplikované politické období se íránským pilotkám podařilo nakonec dosáhnout svého cíle dobývat oblaka. Všechny tři zmíněné pilotky měly možnost po obnovení činnosti aeroklubu dokončit výcvik a následně se věnovat pilotování letadel na profesionální úrovni. Zde se opět ukázala podpora, kterou stát ženám poskytoval, neboť ženy byly zaměstnány na pozicích ve státních firmách po boku mužských kolegů v pilotní kabině až do příchodu nového režimu.

Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, Sabiha Gökçen jakožto první pilotka bojových letounů měla kariéru danou již od začátku. Na rozdíl od Gökmen, o které nejsou žádné informace týkající se jejího života po výcviku samotném, příběh Sabihy je zmapován poměrně kvalitně. Zlomovým okamžikem, který formoval její další směřování byla smrt Atatürka v roce 1938¹⁰⁶, neboť k sobě měli velmi blízko. Ačkoli se nedlouho poté vdala za kolegu z armády, i ten po pár letech manželství zemřel a Sabiha se tak musela vypořádat hned s několika ranami osudu během krátké doby. Nedlouho po těchto událostech odešla z armády a rozhodla se pokračovat ve studiích. V letectví však zůstala i nadále, do roku 1955 vyučovala na letecké škole *Türkkuşu* a byla dokonce členkou *Türk Hava Kurumu Genel İdare Kurulu*.¹⁰⁷ Vzhledem k tomu, že ženy se v Turecku směly zapsat do armády až v 50. letech, se dá říci, že Sabiha předběhla dobu. I přes ztrátu zásadní podpory v osobě Mustafy Kemala byla schopná zastávat klíčové pozice v letectví v Turecku. Stejně tak jako její íránské kolegyně mohla pokračovat v oboru.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ „The first women pilots in Iran.“. 2015. NCRI Women Committee. Accessed 15. 6. 2022. <https://women.ncr-iran.org/2015/11/17/the-first-women-pilots-in-iran/>.

¹⁰⁶ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 88-89.

¹⁰⁷ „Generální správní rada Turecké letecké asociace“

¹⁰⁸ Uluköse, *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu*, 89.

5. Závěr

Ze snů o létání a národních legend o létajících kobercích se na počátku dvacátého století postupně stává realita a lidé začínají dobývat oblaka. Nejprve za pomoci balónů a o pár let později již oblohu brázdí letouny podobné těm dnešním. Nově nastupující režimy Rezy Šáha v Íránu a Mustafy Kemala Atatürka v Turecku si byly moc dobře vědomy významu letectví a letecké techniky, jakož i jejich vojenskému a mimovojenskému přínosu pro své státy. S pomocí světových velmocí dokázali místní vládcí rozvinout letectví na území svých států natolik, že byli schopni vyrovnat se svým protějškům a zároveň položili základ letecké tradici, která zde trvá dodnes. Oba panovníci si zároveň uvědomovali, že posun v letectví se nebude týkat jen služeb civilistům, ale primárně může být tato technologie využita také v armádě.

Tyto změny v oblasti letectví však zpočátku běžné obyvatelstvo příliš nezasáhly, pro většinu země se stále jednalo jen o legendu. Změny, které už se dotkly v podstatě všech byly reformy mířící na obyvatelstvo jako takové. Cílem nově implementovaných politik byla primárně snaha o centralizaci země a unifikaci obyvatel, se kterou úzce souviselo také zrovnoprávnění. Se změnami měly přijít také rovná práva pro všechny občany bez rozdílů, ať už se jednalo o náboženské menšiny nebo ženy, které v silně patriarchální společnosti Blízkého východu nesdílely stejná práva s muži. Zásadním krokem bylo umožnění studia ženám. V dobách před příchodem reformátorů byly dívky vzdělávány jen výjimečně a na misijních školách, kde jim byly vštěpovány západní hodnoty. Vláda si tak postupem času uvědomila potřebu rozšířit svůj vzdělávací systém a zapojit do něj také dívky. Ačkoli proti začleňování žen do společnosti se do určité míry stavěli duchovní v obou zemích napříč historií, daleko kontroverznějším se stala nařízení zakazující zahalování žen na veřejnosti a nošení oblečení po západním způsobu u mužů.

Tyto kroky nepochybně zasáhly do života běžných obyvatel a pozvolna začaly mít vliv na společenskou vazbu, které se začaly transformovat. Se zavedením nových občanských zákoníků, které daly reformám oficiální právní rámec, nabyly ženy větších práv ve vztahu k mužům i vlastním dětem. I přestože nyní byly ženy na úrovni srovnatelné s muži, nikdy se jim plně nevyrovnaly, neboť reformy byly stavěny tak, aby ženy nabyly nová práva, ale zároveň neoslabilo práva mužská. Ženám navíc i nadále zůstávala povinnost starat se o domácnost a vychovávat děti jako malé patrioty. Zároveň vymahatelnost práva byla vcelku komplikovaná a v odlehlejších částech země a na silně tradičním a pobožném venkově tak reformy neměly šanci se příliš projevit.

V prosazování všech zmíněných společenských reforem mířících na ženy se zasadily primárně různé spolky. V Íránu byla však tato sdružení pod přímým dohledem vlády a byla víceméně sprostředkovatelem a implementátorem změn. V Turecku pak chtěla ženská sdružení aktivně participovat přímo ve vládě, což jim nebylo povoleno, neboť ženy samy ještě neměly právo volit. Pokračovala tedy jako dobrovolnická organizace, avšak ve 30. letech byly spolky plošně pozavírány, neboť dle vlády jejich cíle a boj za práva jednotlivých skupin neodpovídaly státní ideologii o jednotné turecké společnosti bez rozdílů.

Všechny výše zmíněné faktory i přes různé obtíže výrazně ovlivnily společnost jako takovou a umožnily ženám usednout do pilotní kabiny po boku mužů. Ženy hlásící se k pilotnímu výcviku pocházely ze střední třídy, byly vzdělané a pracující, což jim umožnilo právě vládní reformy implementované skrze zmíněné spolky. Významným faktorem motivujícím ženy k zapsání do výcviku se ukázalo rodinné zázemí a podpora ze strany příbuzných. Z vyprávění jednotlivých pilotek je zřejmé, že společnost nebyla na transformaci příliš připravena a předsudky vůči ženám rovným mužům panovaly ještě dlouho po implementaci reforem.

Pro hlubší studium dané tematiky bohužel chybí řádné zdroje, ze kterých by bylo možné čerpat ověřené informace. Současní, ale i dřívější badatelé se tematikou žen v rámci leteckého výcviku v Turecku a Íránu příliš nezabývají. Výjimku tvoří pouze Sabiha Gökçen, jejíž život je zmapovaný do detailu a která je považována za národní hrdinku dodnes. Pro další studium této tematiky je zde tedy poměrně široký prostor. Za důležitý krok do budoucna považuji ucelení informací o životě jednotlivých žen zmíněných v této práci skrze navázání kontaktů s rodinami daných žen a zaznamenání jejich vzpomínek a výpovědí. Tento projekt by nabídl zcela nový pohled na letectví počátku 20. století a umožnil by zmapování tehdejších společenských změn na mnohem vyšší úrovni.

6. Zdroje

6.1. Literatura

1. Abrahamian, Ervand. *A History of Modern Iran*. New York: Cambridge University Press, 2018.
2. Afary, Janet. *Sexual Politics in Modern Iran*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
3. Amin, Camron Michael. „Importing "Beauty Culture" into Iran in the 1920s and 1930s: Mass Marketing Individualism in an Age of Anti-Imperialist Sacrifice.“ *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 24, no. 1 (2004): 79-95.
4. Amin, Camron Michael. *The Making of the Modern Iranian Woman: Gender, State Policy and Popular Culture, 1865-1946*. Florida: University Press of Florida, 2002.
5. Anxworthy, Michael, a Zuzana Křihová. *Dějiny Íránu: říše ducha - od Zarathuštry po současnost*, přeložil Jan Marek. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014.
6. Atabaki, Touraj, and Erik J. Zürcher. *Men of Order: Authoritarian Modernization Under Atatürk and Reza Shah*. London: I.B.Tauris, 2004.
7. Atrvaš, Abbás. *Tárichče-je havápejmájí-je bázargání dar írán az ágház tá emrúz*. Tehrán: Roušangárán va motále'át-e zanán, 2007.
8. Dabashi, Hamid. *The Shahnameh: The Persian Epic as World Literature*. New York: Columbia University, 2019.
9. Edib Adivar, Halide a Selim İleri. *Vurun Kahpeye: Roman*. İstanbul: Can Yayınları, 2012.
10. Eisenstadt, S.N.. “Multiple Modernities,” *Daedalus* 129, no. 1 (2000): 1-29.
11. Ergil, Dogu. „Turkish Reform Movement and Beyond.“ *Islamic Studies* 14, no. 4 (1988): 249-260.
12. Kashani-Sabet, Firoozeh. , „The Culture of Feminism in Modern Iran, 1900-1941.“ *British Journal of Middle Eastern Studies* 32, no. 1 (May 2005): 29-46.
13. Kezer, Zeynep. *Building Modern Turkey: State, Space, And Ideology In The Early Republic*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2015.
14. Khademi, Mona. „*Reformy Rezy Pahlavího z perspektivy společensky angažovaných žen*.“ Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Blízkého východu, 2021.

15. Kılıçkiran, Ceyda Aslı. „The Women’s Movement in Turkey ‘We Also Existed Then.’.“ *Insight Turkey*, no. 1 (2004): 103-112.
16. Leiser, Gary. “Birdmen of the Middle East: Early Attempts at Human Flight,” *Aerospace Historian* 35, no. 3 (1988): 173-180.
17. Libal, Kathryn. „Staging Turkish Women’s Emancipation: Istanbul, 1935’.“ *Journal of Middle East Women’s Studies* 4, no. 1 (2008): 31-52.
18. Lynn, Michael R.. *The Sublime Invention: Ballooning in Europe, 1783-1820*. London: Pickering & Chatto Ltd., 2010.
19. Magnarella, Paul J.. „The Reception of Swiss Family Law in Turkey.“ *Anthropological Quarterly* 46, no. 2 (1973): 100-116.
20. Naqví, Alí Razá. „The Family Laws of Iran (II).“ *Islamic Studies* 7, no. 2 (1968): 129-163.
21. Office of the Air Attaché Turkish Embassy. “An Official History of the Turkish Air Force.” *Aerospace Historian* 24, no. 4 (1977): 203–5.
22. Poya, Maryam. *Women, Work and Islamism: Ideology and Resistance in Iran*. New York: Zed Books, 1999.
23. Tafreshi, Poupak. “The Struggle for Freedom, Justice, and Equality: The History of the Journey of Iranian Women in the Last Century.” Diplomová práce, Washington University in St. Louis, 2010.
24. Tarikhi, Parviz. *The Iranian Space Endeavor: Ambitions and Reality*. Switzerland: Springer International Publishing, 2015.
25. Uluköse, Güven. *Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu: Sabiha Gökçen*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2007.
26. White, Jenny B.. „State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman.“ *NWSA Journal* 15, no. 3 (Podzim 2003): 145-159.
27. Zürcher, Erik J.. *Turkey: A Modern History*. New York: I.B. Tauris, 1993.

6.2. Internetové zdroje

1. Atrvash, Abbas. 2002. "Against the wind: Pioneer women pilots." The Iranian. Accessed 10.5. 2022. <https://www.iranian.com/History/2002/November/Pilots/index.html>.
2. Atrvash, Abbas. 2010. "Aviation." Encyclopædia Iranica, online edition. Accessed 12.5. 6. 2022. <https://www.iranicaonline.org/articles/aviation-history>.
3. "Iranian Women you Should Know: Effat Tejaratchi ". 2015. Iranwire. Accessed 15. 6. 2022. <https://iranwire.com/en/special-features/61356>.
4. Mahmoud, Omidsalar and Touraj Daryae. 2010. "ŠĀH-NĀMA nn. The Šāh-nāma as a historical source." Encyclopædia Iranica, online edition. Accessed 10. 3. 2022. <https://www.iranicaonline.org/articles/aviation-history>.
5. Petrol-İş Kadın Dergisi. 2018. „Turkiye'nin ilk kadın pilotu BEDRİYE TAHİR GÖKMEN.“ Accessed 20. 6. 2022. <https://petrol-is.org.tr/kadindergisi/sayi58/bedriyetahir.htm>.
6. „The first women pilots in Iran.“. 2015. NCRI Women Comittee. Accessed 15. 6. 2022. <https://women.ncr-iran.org/2015/11/17/the-first-women-pilots-in-iran/>.
7. Šahrvand, Tahríríje. 2018. „Ášenájín bá Effat Tedžáratčí, avalín zan-e chabalán-e Írán.“ Accessed 15.6.2022. <https://shahrvand.com/archives/103696>.